

Герцовська Н. О.,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРУ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ЧОЛОВІЧА І ЖІНОЧА МОВА

У статті розглянуто поняття гендер у сучасній лінгвістиці. Виявлено лексичні, граматичні та синтаксичні відмінності чоловічої та жіночої мов. Висловлено припущення, що відмінності між чоловічою і жіночою мовою спричинені розбіжностями в чоловічій і жіночій асоціативних картинах світу.

Ключові слова: гендер, стать, чоловіча і жіноча мова, комунікант, комунікативна ситуація, гендерлект.

В статье рассмотрено понятие гендер в современном языкознании. Виявлено лексические, грамматические и синтаксические различия мужского и женского языков. Высказано предположение, что различия между мужской и женской речью вызваны различиями в мужской и женской ассоциативных картинах мира.

Ключевые слова: гендер, пол, мужская и женская речь, коммуникант, коммуникативная ситуация, гендерлект.

The article deals with the notion of gender in modern linguistics. Lexical, grammatical and syntactical differences between male and female languages have been defined. The suggestion has been made that the differences between male and female languages are caused by the differences in their associative pictures of the world.

Key words: gender, sex, male and female language, communicative, communicative situation, henderlekt.

Останніми десятиріччями гендерний вимір у лінгвістиці стає все більш важливим в оцінці процесів суспільного функціонування та розвитку суспільства. Проблематика визначення гендерних категорій до недавнього часу сприймалась як другорядний соціальний та психологічний фактор у лінгвістиці та знаходилась на периферії суспільної самосвідомості. Однак, проблеми, пов'язані з гендерною диференціацією свідомості набувають все більшої актуальності. Тому гендерний вимір стає важливим об'єктом вивчення багатьох наукових галузей, зокрема у лінгвістиці.

Таким чином, стаття присвячена поняттю гендеру у сучасній лінгвістиці. Об'єктом дослідження є чоловіча і жіноча мови; предметом дослідження є лексичні, граматичні та синтаксичні відмінності у мові чоловіків і жінок.

Поняття «гендер» увійшло до сучасної лінгвістичної науки у другій половині минулого століття. Насьогодні в науковій літературі використовується два терміни, які позначають стать людини – «біологічна стать» та «соціальна стать». Біологічна стать взагалі пояснюється як сукупність контрастуючих генеративних ознак представників одного виду, а соціальна, або гендер, – як комплекс соматичних, репродуктивних, соціокультурних і поведінкових характеристик, що забезпечують індивіду особистий, соціальний і правовий статус чоловіка та жінки.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю детальнішого дослідження мовленнєвих особливостей гендеру в умовах сучасних глобалізаційних процесів.

Однією з домінуючих тенденцій лінгвістики ХХ століття стало розширення зв'язків лінгвістики з іншими науками, зокрема, з соціологією, психологією, підвищена увага до прагматичних аспектів мови, наслідком чого стала поява міждисциплінарних досліджень. На теренах сучасної лінгвістичної прагматики особливо посилюється інтерес до гендерних параметрів особистості. На думку вчених, інтерес до гендерології був викликаний як зміною наукової парадигми (перехід від структуралізму до прагматиці), так і соціальними змінами.

Ці та деякі інші об'єктивні причини зумовили інтерес до книги феміністки Р. Лакофф «Жінки, вогонь і небезпечні предмети», яка і стала відправним пунктом гендерних досліджень у західній лінгвістиці [8].

Особливої уваги потребує визначення гендера як важливої когнітивної категорії, використовуваної при сприйнятті людини людиною: в лінгвістиці поняття «гендер» співвідноситься з конструйованими у мові та закріпленими у свідомості його носіїв образами, якостями і нормами поведінки, а також з сукупністю атрибутів, які приписуються чоловікам і жінкам в тому чи іншому соціокультурному просторі.

Узагальнюючи дослідження лінгвістів-гендерологів, Е. А. Картушина називає три напрямки сучасної гендерної лінгвістики:

1. Соціолінгвістичні гендерні дослідження спрямовані на виявлення жанрової своєрідності, тематики чоловічої і жіночої комунікативної поведінки. Метою даного напрямку є моделювання комунікативної поведінки чоловіків і жінок.

2. Психолінгвістичні гендерні дослідження визначають сукупність асоціацій, пов'язаних з «мужністю» чи «жіночністю» в колективній свідомості, з перспективою моделювання гендерної концептосфери.

3. Лінгвокультурологічні гендерні дослідження націлені на вивчення сконструйованих у мові уявлень, пов'язаних з чоловіками і жінками [6].

Переважає більшість робіт спрямовано на виявлення особливостей комунікативної поведінки чоловіків і жінок.

Лексичні відмінності та деякі інші особливості уживання мови в залежності від статі того, хто говорить, мають умовну назву чоловічої і жіночої мови. Статева диференціація мови стала відома з ХVII століття, коли були відкриті нові туземні племена, у яких спостерігалися досить значні розбіжності в мові в залежності від статі мовця. Насамперед це стосувалося жінок, тому що їхня мовна поведінка регламентувалася більше, ніж чоловіча, тому спочатку в науковому описі обговорювалися так звані «жіночі мови». Сферою найбільшої кількості розбіжностей виявилася лексика, однак можливі й інші варіанти. Так, наприклад, східні мови роз-

різняються набором модально-експресивних часток, формами ввічливості та ін. У європейських мовах також зазначаються деякі розбіжності у вживанні мови, однак вони не класифікуються як загальні, а носять тенденційний характер. Спочатку мовні розбіжності пояснювалися природою жінок і чоловіків, тобто вважалися постійними факторами. У 60-ті роки ХХ століття з розвитком соціолінгвістики був установлений неймовірний характер розбіжностей.

При цьому не враховувалася висока значимість соціальних структур: шкіл, церков, армій та ін., що приймають на себе підтримку чоловічої переваги і звільняють індивіда від необхідності постійно відтворювати його у всіх ситуаціях. Поряд з інтенціоналізмом, на цьому етапі досліджень фактору статі надавалася надмірна значимість.

На сьогоднішні питання полягає не в тому, як говорять чоловіки чи жінки, а в тому, яким чином, за допомогою яких мовних засобів, тактик і стратегій вони створюють визначені контексти і від чого залежить успішність комунікації тих чи інших комунікантів. Наприкінці 80-х на початку 90-х років виникла гіпотеза «гендерних субкультур», вперше вжита в праці Дж. Гамперца [2] із дослідження міжкультурної комунікації, а також у більш ранніх роботах з етнології, етнографії, історії культури [1]. У працях Д. Н. Мальца, Р. А. Боркер [3] і Д. Таннен [4] принцип міжкультурної комунікації поширений на гендерні відносини.

Гіпотеза гендерних субкультур обумовила появу поняття гендерлект – постійного набору ознак чоловічої і жіночої мови. Однак роботи останніх років усе чіткіше показують, що говорити про гендерлект неправомірно [3]. Роль субкультурного фактора в цьому випадку сильно перебільшена. Розходження в чоловічій і жіночій мові не настільки значні, не виявляють себе в кожному мовному акті і не свідчать, що стать є визначальним чинником комунікації, як це передбачалося на початковому етапі розвитку феміністської лінгвістики.

Встановлено також, що та сама людина в різних комунікативних ситуаціях виявляє і різну мовну поведінку. Дослідження комунікативних ситуацій осіб однієї статі, однак різного соціального та професійного статусу також відобразило ряд розбіжностей. Так, мовна поведінка будь-якої особи за умов різного оточення, тобто вдома і на роботі, у знайомій і новій обстановці, різна. Однак, на сьогоднішні дослідниками доведено існування деяких стильових особливостей, властивих переважно чоловікам чи переважно жінкам у рамках чітко окресленої ситуації спілкування. При цьому вважається, що вони виникають під впливом як соціокультурних (наприклад, уживання жінками лайливих слів засуджується більше, ніж чоловіча лайка), так і біологічних, і гормональних факторів.

Вихід гендерних досліджень за рамки впливових європейських мов і розвиток лінгвокультурології дозволили одержати дані, що свідчать також про культурну обумовленість чоловічої і жіночої мови. Найбільш перспективним і обґрунтованим напрямком вивчення чоловічої і жіночої мови в даний час вважається вивчення стратегій і тактик мовної поведінки чоловіків і жінок у різних комунікативних ситуаціях з обов'язковим урахуванням культурної традиції даного суспільства.

Експериментально доведено, що жінки вживають більше зменшувальних суфіксів і ввічливих форм, частіше називають партнера по комунікації по імені й у цілому використовують більше контакту налагоджувачих мовних стратегій. Праці з вивчення чоловічих і жіночих асоціацій також дають підстави припускати деякі розбіжності в чоловічій і жіночій асоціативній картині світу. Причини розходжень у даний час залишаються дискусійним питанням, в обговоренні якого зіштовхуються біо-і соціодетерміністська точки зору.

Переваги у вживанні тих чи інших мовних засобів чоловіками і жінками в письмовій мові отримали назву чоловічого та жіночого стилів письма. Варто зазначити, що одним з піонерських досліджень у вітчизняній лінгвістиці в даній галузі була робота Т. Б. Крючкової [7, с. 186-200], що експериментально вивчала особливості чоловічої і жіночої російської письмової мови. Дослідницею було встановлено, що жінки вживали більше займенників і часток, у мові жінок також спостерігалася тенденція до більш частого вживання часток «не» і «ні», а в чоловіків – до більш частого вживання іменників. Дослідження в цій же галузі, проведені С. А. Горшко [5] виявило, що чоловічій письмовій мові, у порівнянні її з жіночою, властиві наступні особливості.

Речення за своєю довжиною в середньому коротші за речення, які вживають жінки. Чоловічій мові притаманні граматичні помилки. Чоловіки у своїй мові вживають більше іменників і прикметників, і, у свою чергу, набагато менше дієслів і часток. Крім цього, чоловіки значно частіше використовували прикметники й іменники жіночого роду, тобто існувала явна орієнтація на використання слів, «протилежних» за родом. Переважали раціоналістичні оцінки. Емоційних і сенсорних оцінок у мові чоловіків менше, бо вони виділяли частіше естетичну, ніж етичну сторону предмета чи явища навколишньої дійсності. Саме чоловіки зображують світ і дійсність у більшій розмаїтості якісних характеристик, фарб і ознак, ніж це роблять жінки.

При аналізі синтаксичної структури жіночих і чоловічих текстів було виявлено, що чоловіки частіше використовують підрядний, а не сурядний зв'язок. Рідше зустрічаються окличні і питальні речення. Рідше, у порівнянні з жіночою мовою, використовуються неповні речення й еліптичні конструкції. Зворотний порядок слів менш властивий чоловічій письмовій мові [5, с. 28-41].

Наведені факти говорять про те, що між чоловічою і жіночою мовою, як письмовою, так і усною, існують певні розбіжності, що дозволяють говорити про цілу систему факторів, що впливають на ці розбіжності чи зумовлюють їх.

Отже, перспективою подальших досліджень з теми вважаємо дослідження особливостей чоловічої і жіночої мови в залежності від ситуації комунікації, релігійного підґрунтя комунікантів, соціального та вікового факторів.

Література:

1. Borneman Ernst. Das Patriarchat. Ursprung und Zukunft unseres Gesellschaftssystems / Ernst Borneman. – Frankfurt a. Main, 1991. – 212 s.
2. Gumperz John J. Discours Strategies / John J. Gumperz. – Cambridge, 1982. – 352 p.
3. Maltz D. N. Missverständnisse zwischen Maennern und Frauen kulturell betrachtet / D. N. Maltz, R. A. Borker // Guenther, Kotthoff (Hrsg) Von fremden Stimmen. Weibliches und maennliches Sprechen im Kulturvergleich. – Frankfurt am Main, 1991. – S. 52-74.
4. Tannen D. Du kannst mich einfach nicht verstehen. Warum Maenner und Fraue aneinander vorbeireden / D. Tannen. – Hamburg, 1991. – 164 s.
5. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского стиля письма / Е. И. Горошко // Гендерный фактор в языке и коммуникации. – Иваново, 1999. – С. 28-41.
6. Каргушина Е. А. Гендерные аспекты фразеологии в массовой коммуникации: автореферат дисс. канд. фил. н. / Е. А. Каргушина. – Ижевск, 2003. – 23 с.
7. Крючкова Т. Б. Некоторые экспериментальные исследования особенностей использования русского языка мужчиной и женщиной / Т. Б. Крючкова // Проблемы психолингвистики. – М., 1975. – С. 186-200.
8. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи : Что категории языка говорят нам о мышлении / Пер. с англ. И. Б. Шатуновского. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 792 с. – (Язык. – Семиотика. – Культура).